

of financial controlling is presented as: diagnostics of the financial and economic state, participating in forming of financial strategy, forming of the system of the registration-analytical providing of acceptance of administrative decisions, organization of planning and budgeting, coordinating and control, internal consulting.

Keywords: financial controlling, conceptions of financial controlling, purpose, task and functions of financial controlling.

УДК 336.71

Доц. М.І. Петик, канд. екон. наук;

магістрант М.М. Шанайда – Львівський НУ ім. Івана Франка

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Визначено проблеми оцінювання й аналізу фінансових ризиків банківської установи, охарактеризовано та проаналізовано методи оцінювання кредитного ризику, ризику ліквідності, валютного ризику, розглянуто модель індивідуального і портфельного кредитного ризиків комерційного банку. Здійснено аналіз результатів оцінювання фінансових ризиків ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" відповідно до сучасних методик ризик-менеджменту.

Ключові слова: кредитний ризик, ризик ліквідності, валютний ризик, оцінка фінансових ризиків, індивідуальний кредитний ризик, портфельний кредитний ризик.

Постановка проблеми. Сьогодні вплив фінансової кризи 2007-2009 рр. на національну економіку менш відчутний, проте банківська система України і досі не може стабільно функціонувати. Це пов'язано з високим ступенем ризикованості банківських операцій. Важливим є вирішення проблеми правильного оцінювання фінансових ризиків, що передусє ефективному управлінню ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед зарубіжних науковців вивченням питання оцінювання фінансових ризиків займаються такі вчені: Р. Бірд, Д. Вілсон, Е. Уорхол та інші. Серед вітчизняних економістів дослідженню цього питання приділили увагу: О.В. Васюренко, І.С. Гуцал, О.В. Пернаківський, Л.О. Примостка, Р.І. Шевченко та інші. Але досі недостатньо вивченим залишається питання управління фінансовими ризиками комерційних банків, зокрема узагальнення та порівняння методик оцінювання фінансових ризиків, враховуючи вразливість банківської системи до зовнішніх і внутрішніх чинників дестабілізації з метою визначення адекватного методу управління ними.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є відображення основних методів оцінювання фінансових ризиків комерційних банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність усіх фінансових посередників пов'язана з високим ступенем ризикованості. Через нехтування фінансовими ризиками комерційні банки сьогодні зіштовхнулися з фінансовими проблемами. Усунути ризик означає відмовитися від операції, які її супроводжують, а відповідно і від очікуваного прибутку. Тому виникає об'єктивна необхідність здійснити адекватну оцінку фінансових ризиків, найчисленнішими з яких є кредитний, ринковий та ризик ліквідності.

Кредитний ризик – це ризик понесення банком збитку внаслідок невиконання договірних зобов'язань клієнтами або контрагентами. Банк здійснює

управління та контроль кредитного ризику шляхом встановлення лімітів на суму ризику, який він готовий взяти на себе, стосовно окремих контрагентів і географічної та галузевої концентрації, а також шляхом контролю ризиків, пов'язаних із такими лімітами [1, с. 130].

Оцінка кредитного ризику є складним процесом, зважаючи на те, що залежно від суб'єкта носія ризику виділяють індивідуальний кредитний ризик та портфельний кредитний ризик [2]. Модель індивідуального та портфельного кредитних ризиків можна зобразити схематично (рис. 1).

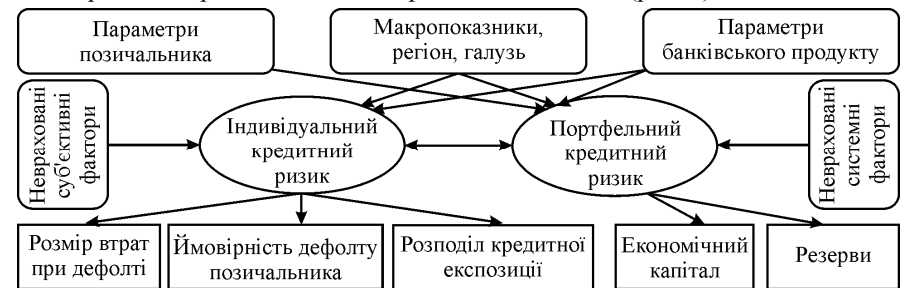

Рис. 1. Модель індивідуального та портфельного кредитних ризиків (побудовано на основі [2])

Кожен конкретний контрагент виступає джерелом індивідуального кредитного ризику [3]. Сучасна методологія оцінювання такого ризику ґрунтується на визначенні індексів кредитоспроможності окремого позичальника, які зазвичай формуються як лінійна комбінація показників його економічної діяльності:

$$Y_i = X_{i1}A_1 + \dots + X_{im}A_m, \quad (1)$$

де: Y_i – індекс кредитоспроможності i -го позичальника; $X_{i1}, \dots, X_{im}$ – вектор показників економічної діяльності позичальника; $A_1, \dots, A_m$ – вектор вагових коефіцієнтів [4, с. 128].

Портфельний кредитний ризик проявляється у зниженні вартості банківських активів, що не пов'язана зі зміною ринкової процентної ставки. Джерелом його є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик, кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Аналіз портфельного кредитного ризику передбачає оцінку диверсифікації та концентрації активів банку [3], а також оцінку ступеня афілійованості (взаємозв'язку) різних позичальників.

Багато моделей оцінювання сукупного кредитного ризику ґрунтуються на дослідженні матриці коваріацій доходів активів позичальників на основі економетричної моделі регресії. При цьому як залежна змінна використовується дохідність активів компанії (r_i), а незалежною змінною виступає вектор факторів ризику (макроекономічних чинників) (F_i):

$$r_i = a_i + F_i\beta_i + \varepsilon_i \quad (2)$$

де: i – індекс позичальника; a_i – індивідуальна складова прибутковості; β_i – вектор параметрів для складових вектора чинників F_i ; ε_i – незалежна помилка моделі [4, с. 139].

Також оцінку кредитного ризику проводять на підставі якісного і кількісного аналізу. Суть кількісного аналізу полягає в оцінці кредитоспроможності позичальника за допомогою коефіцієнтного та статистичного методів, методу експертних оцінок тощо.

Якісний аналіз кредитного ризику передбачає ідентифікацію його джерел. Це потребує від керівництва банку ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у цій сфері діяльності. Його доцільно здійснювати у двох аспектах:

- 1) виявленні можливих джерел кредитного ризику, аналізі відповідності параметрів кредиту положенням кредитної угоди та оцінці якісних показників кредитоспроможності позичальника;
- 2) визначенні інтересів суб'єктів ризику, виявленні суб'єктивної складової кредитного ризику тощо [5].

Шляхом реалізації функції банківського нагляду НБУ контролює кредитний ризик шляхом встановлення відповідних нормативів Н7- Н10.

Розглянемо управління фінансовими ризиками банківської установи на прикладі ПАТ "Райффайзен Банк Аваль". Протягом 2008-2011 рр. дотримувались нормативи кредитного ризику (рис. 2), станом на 01. 2001 р. 12 вони становили:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – 11,26 % (нормативне значення Н7 не більше 25 %);
- норматив великих кредитних ризиків (Н8) 32,08 % (максимальне значення нормативу Н8 не більше 80 %);
- норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) – 0,24 % (максимальне значення нормативу Н9 не більше 5 %);
- норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) – 1,81 % (максимальне значення нормативу Н10 не більше 30 %) [1, с. 130].

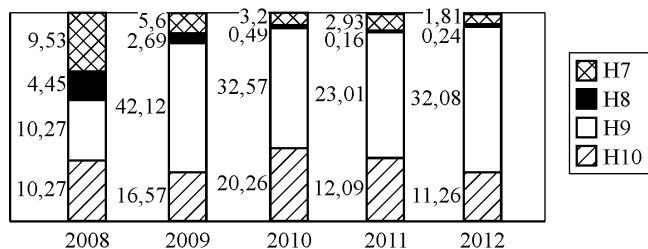

Рис. 2. Виконання нормативів кредитного ризику ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" (побудовано на основі [1])

Отже, найбільший діапазон коливання у нормативу Н8, він зріс на 9,04 %, порівняно з 2011 р., а порівняно з 2008 р. – на 21,81 %, хоча це істотно не впливає на стан кредитного ризику, оскільки йому ще далеко до максимального значення. Протягом п'яти аналізованих років банк завжди дотримувався нормативів.

З метою забезпечення попереднього виявлення потенційних ризиків ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" впровадив процедуру перевірки кредитної якості, яка здійснюється шляхом періодичного перегляду розміру відповідно-

го забезпечення. Відповідно до методики присвоєння рейтингів банку визначаються всі внутрішні категорії ризику. За розмірами ризику відповідні рейтинги систематично переглядаються і оновлюються [6, с. 41].

Ризик ліквідності – це ризик того, що банк буде неспроможний виконати свої зобов'язання у належні строки за звичайних або непередбачених умов [1, с. 139]. Здійснити оцінку ризику ліквідності можна в імовірнісному вираженні за допомогою такої формули:

$$P = (p(B_1) + p(B_2) + p(B_3) - p(B_1) \cdot p(B_2) - p(B_1) \cdot p(B_3) - p(B_2) \cdot p(B_3) - p(B_1) \cdot p(B_2) \cdot p(B_3)) \cdot (p(M_1) + p(M_2) - p(M_1) \cdot p(M_2)) + p(E) - (p(B_1) + p(B_2) + p(B_3) - p(B_1) \cdot p(B_2) - p(B_1) \cdot p(B_3) - p(B_2) \cdot p(B_3) + p(B_1) \cdot p(B_2) \cdot p(B_3)) \cdot (p(M_1) + p(M_2) - p(M_1) \cdot p(M_2)) \cdot p(E), \quad (3)$$

де: $p(B_1)$ – ймовірність того, що зобов'язання до запитання перевищать залишок коштів на коррахунках і в касі; $p(B_2)$ – ймовірність дострокового зняття вкладниками строкових депозитів; $p(B_3)$ – ймовірність невиконання або несвочасного виконання зобов'язань перед банком іншими банками та позичальниками; $p(M_1)$ – ймовірність того, що у певний момент часу виникне ситуація, за якої банк через недостатність поточних обсягів торгівлі не зможе придбати на фінансовому ринку необхідні кошти за діючою ринковою ставкою; $p(M_2)$ – ймовірність того, що у певний момент часу виникне ситуація, за якої банк через свій низький кредитний рейтинг не зможе придбати на фінансовому ринку необхідні кошти за діючою ринковою ставкою; $p(E)$ – ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій, що можуть призвести до кризи банківської ліквідності [7].

Також оцінку стану ліквідності банку визначають за допомогою коефіцієнтного методу, суть якого полягає у розрахунку різноманітних показників шляхом зіставлення певних груп активів та пасивів, використовуючи дані банківського балансу. Також можна здійснювати розрахунки використовуючи інформація про оцінку мінливості поточних коштів, гепу, фондуванню активів тощо. Ці показники більш точно відображають специфіку та рівень ліквідності банківської установи [8, с. 7].

У своїй діяльності ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" для оцінювання ризику ліквідності застосовує різноманітні методи та підходи, керуючись вимогами НБУ та спираючись на досвід групи RI. Зокрема, на регулярній основі формують звіт про невідповідність між активами і пасивами за строками до погашення та досліджують відповідні розриви за часовими проміжками. Оскільки такий звіт не відображає повною мірою реальні надходження та відтік грошових потоків, банк додатково відстежує поведінку продуктів без заздалегідь визначеного строку погашення (поточні рахунки клієнтів, кореспондентські рахунки банків), а також строкових продуктів, для яких можлива пролонгація з метою визначення впливу на ліквідність. Досліджують також сценарії фінансової кризи та репутаційної кризи банку. Окрім цього, триває пошук додаткових джерел ліквідності, які можна використовувати в екстрених ситуаціях, наприклад облігації внутрішнього державного боргу України.

Встановлено ліміти на кумулятивні розриви ліквідності окремо для кожного часового проміжку.

ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" дотримується нормативів ліквідності, встановлених НБУ [1, с. 139]: на 01.01.2012 р. вони становили :

- норматив миттєвої ліквідності (Н4) – 43,41 % за норму не менше 20 % (на початок року – 48,22 %);
- норматив поточної ліквідності (Н5) – 45,31 % за норму не менше 40 % (на початок року – 77,25 %);
- норматив короткострокової ліквідності (Н6) – 73,80 % за норму не менше 60 % (на початок року – 77,29 %). [1, с. 47].

Проаналізуємо зміни нормативів ліквідності за 2008-2012 рр. з допомогою рис. 3.

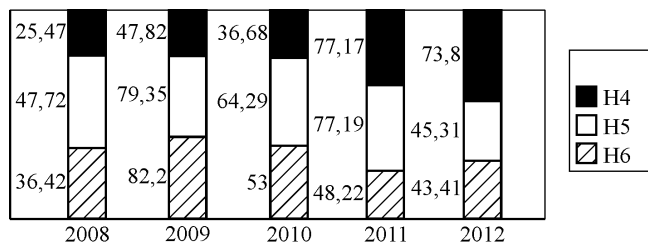

Рис. 3. Виконання нормативів ліквідності ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" (побудовано на основі [1])

Як бачимо, значної зміни набув норматив поточної ліквідності, він зменшився, порівняно з 2011 р., на 31,94 %. Проте він ще знаходиться в допустимих межах. Протягом 2008-2010 рр. норматив Н6 був менший 60 %, але тоді вимоги до цього нормативу були нижчими і становили не менше 20 %.

Дедалі відчутнішим для банківської системи стає негативний вплив ринкового ризику, який виникає внаслідок постійних випадкових змін цін, процентних ставок, курсів обміну валют й ін. ринкових показників. Валютний ризик – це ризик, що виникає внаслідок можливих несприятливих коливань валютних курсів та цін на банківські метали та має потенційний вплив на надходження та капітал банку [1, с. 130].

Оцінка валютного ризику банку полягає у тому, що величина ризику визначається на основі кількісних значень ймовірності його виникнення й масштабу наслідків. Серед українських банків найпоширенішою для оцінювання валютного ризику є VaR-методологія.

Показник VaR обчислюємо за формулою

$$VaR = m * T \pm k_{\alpha} * \sigma * \sqrt{T}, \quad (4)$$

де: m – середньоденна зміна валютного курсу; σ – середньоквадратичне відхилення одноденних процентних змін валютного курсу; k_{α} – поправочний коефіцієнт, значення якого залежить від рівня надійності α (наприклад, для $\alpha=0,99$ $k_{\alpha} = 2,33$); T – часовий період.

Використання VaR-методів в умовах значної волатильності валют не дає змоги адекватно оцінити валютний ризик унаслідок того, що більшість

економічних процесів розвивається не за законом нормального розподілу, на якому базується розрахунок VaR.

Тому доцільним є запровадження CVaR-методу для доповнення інструментарію оцінювання валютного ризику на основі VaR-методу. Цей метод дає змогу обчислити ризик виняткових втрат поза VaR та на цій основі сформувати алгоритми оптимізації, що можуть бути реалізовані з допомогою лінійного програмування [9].

У ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" з метою відповідності допустимому рівню валютного ризику встановлено ліміти як для загальної відкритої валютної позиції, так і для кожної валюти окремо. Щоденно здійснюється контроль доходів/витрат, щоб не допустити великих збитків внаслідок переоцінки відкритої валютної позиції банківської установи. Систематично досліджено значення лімітів VaR для валютного ризику. За необхідності здійснюється аналіз коливань курсів іноземних валют та їхній вплив на звіт про ліквідність та капітал [6, с. 43].

Оцінка фінансових ризиків є необхідною для ефективного функціонування комерційного банку. Вона є засобом запобігання фінансових втрат. На нашу думку, ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" здійснює ефективну оцінку фінансових ризиків, оскільки він дотримується нормативів, встановлених НБУ, є одним із найстабільніших банків України.

Здійснення правильного оцінювання ризиків передусє ефективному управлінню. Управляючи ризиками, банк зберігає свої кошти від непередбачуваних втрат внаслідок виникнення тих чи інших ризиків. ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" є одним із банків, який є еталоном у цій сфері. Про це також свідчить кількість нагород, отриманих банком. Серед них: Euromoney міжнародний фінансовий журнал, Великобританія Рейтинг Awards for Excellence 2011 Best bank in Ukraine ("Кращий банк в Україні").

Література

1. Річний Аудиторський звіт ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" за 2007-2011 рр. – 165 с. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://aval.ua/ua/about/bank_reports/
2. Верхуша Н.П. Інструментарій оцінки кредитного ризику банку / Н.П. Верхуша. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2010.../29_03_07.pdf
3. Васюренко О.В. Банківський нагляд : підручник / О.В. Васюренко, О.М. Сидоренко. – К. : Вид-во "Знання", 2011. – 503 с.
4. Єфіфанова А.О. Управління ризиками базових банківських операцій / А.О. Єфіфанова, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єфіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. – 283 с.
5. Вовк В.Я. Кредитування і контроль : навч. посібн. / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 463 с.
6. Річний звіт ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" за 2011. – 80 с. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://aval.ua/ua/about/bank_reports/
7. Серпенінова Ю.С. Ризик ліквідності в загальній системі банківських ризиків / Ю.С. Серпенінова // Держава та регіони. – 2008. – № 6. – С. 210-215.
8. Бородин С. Я. Підходи до оцінки та управління ризиком ліквідності комерційного банку / С.Я. Бородин, Г.С. Ліщенко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Сер.: Економіка. – 2005. – № 80. – С. 4-7.
9. Сулима М.К. Удосконалення оцінки валютного ризику в банку / М.К. Сулима, Б.А. Москаленко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://clck.ru/8ar1q>

Петук М.И., Шанайда М.М. Оценка финансовых рисков коммерческого банка

Определены проблемы оценки и анализа финансовых рисков банковского учреждения, охарактеризованы и проанализированы методы оценки кредитного риска, риска ликвидности, валютного риска, рассмотрена модель индивидуального и портфельного кредитного риска коммерческого банка. Осуществлен анализ оценки финансовых рисков ОАО "Райффайзен Банк Аваль" согласно современных методик риск-менеджмента.

Ключевые слова: кредитный риск, риск ликвидности, валютный риск, оценка финансовых рисков, индивидуальный кредитный риск, портфельный кредитный риск.

Petyk M.I., Shanayda M. M. Assessment of financial risks of commercial banks

The problems of analysis and assessment of financial risks of banking institution are defined, characterized and analyzed methods for assessing credit risk, liquidity risk, foreign exchange risk is considered a model of individual and portfolio credit risk of commercial banks. The analysis of financial risk assessment PAT "Raiffeisen Bank Aval" according to modern techniques of risk management.

Keywords: credit risk, liquidity risk, currency risk, financial risk assessment, individual credit risk, portfolio credit risk.

**УДК [338.45:690]:332.1(477) Докторант Р.В. Пинда, доц., канд. екон. наук –
ІРД НАН України**

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬНИХ
РИНКІВ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано основні характеристики регіональних будівельних ринків в Україні. Розглянуто особливості, тенденції та перешкоди розвитку будівельного ринку регіонів України на посткризовому етапі розвитку економіки, проблеми інвестування в будівельний ринок. Визначено напрями формування посткризових стратегій та програм розвитку будівництва в регіонах України.

Ключові слова: регіональний будівельний ринок, фінансово-економічна криза, посткризові стратегії, програми розвитку будівництва, фінансово-інвестиційне забезпечення.

Постановка наукової проблеми. Спад у будівельному секторі під час та після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. негативно вплинув не лише на показники розвитку цього виду економічної діяльності та погіршення макроекономічних характеристик національного господарства, зменшення обсягів ВВП, податкових надходжень, погіршення забезпеченості населення житлом, але й став серйозною перешкодою на шляху посткризового відновлення інших галузей реального сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику будівельного ринку розглянуто у працях українських науковців і практиків, серед яких: В. Белугін, В. Пасічник, Ю. Пинда, К. Процак, Ю. Соха, О. Шевчук та інші, проте, на нашу думку, будівельний ринок потребує більше уваги в регіональному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Відносно попиту на вітчизняних регіональних ринках будівельних робіт, то він передусім визначається станом ринку житла, соціально-економічного і демографічного розвитку регіону, поточним рівнем забезпеченості населення житлом та організацій освітньої і медичної сфер приміщеннями, доходами споживачів будівельних послуг (фізичних та юридичних осіб), обсягами державного замовлення та субсидування (на всіх рівнях управління), мірою фінансово-інвестиційного забезпечення будівельних підприємств та організацій (як чинника, що має вплив на задоволення пропозиції), а також характеризується структурою обсягів виконаних будівельних робіт за видами будівельної діяльності.

Водночас, залежність між збільшенням рівня доходів населення і активізацією будівельної діяльності емпірично не простежується, що парадоксально та є черговим доведенням як тінзації ринку, так і нерациональності, "викривленості" його інституціонального середовища. Адже з використанням регресійного аналізу на основі інформації про обсяги введеного в експлуатацію житла та доходів на особу за регіонами України у 2006-2010 рр., виявлено відсутність статистично значущого зв'язку між цими показниками. Очевидно, джерелами фінансування будівництва та придбання житла в регіонах України більшою мірою виступають тіньові доходи та трансферти вітчизняних трудових мігрантів.

Попри обмеженість попиту населення регіонів України залишається недостатньо забезпеченим житлом (табл.). Так, у середньому на одну особу припадає 23,1 м² житла, причому у сільській місцевості цей показник становить 24,7 м², а в міських поселеннях – 21,4 м². Високою є забезпеченість населення житлом у Київській, Вінницькій, Черкаській, Чернігівській, Кіровоградській, Житомирській та Хмельницькій областях. Натомість найменш забезпеченим житлом було населення АР Крим, Волинської, Львівської, Рівненської областей, м. Києва та у міських поселеннях Вінницької області. Загалом забезпеченість населення більш рівномірна за сільськими територіями регіонів України.

Зауважимо, що за обсягами введення в експлуатацію житла та їх динамікою спостерігаються більші диспропорції за регіонами нашої держави. Так, коефіцієнт диференціації за обсягами введеного в експлуатацію житла у розрахунку на 1 тис. осіб наявного населення становив у 2010 р. 10,2 раза. У середньому за регіонами України у 2010 р. вводилося в експлуатацію 223,1 м² площ житла у розрахунку на 1 тис. осіб та лише для 11 регіонів значення цього показника є вищим за середнє, а для Донецької та Луганської (регіони характеризуються значеннями показника у 3,4 раза меншим за середнє), Дніпропетровської (у 3,3 раза), Запорізької (у 2,8 раза) та Кіровоградської (у 2,3 раза) областей – особливо низьке. Це не може свідчити лише про обмеженість попиту у цих регіонах, адже в окремих з них рівень життя населення чи не найвищий. Скоріше причина тут більш системна і пов'язана з недостатньо ефективною державною регіональною політикою, нестійким фінансово-економічним станом підприємств галузі та їх невисоким інвестиційним забезпеченням.